

Антон Тодоров

МЕГЛЕНА КУНЕВА

София, 2013

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Антон Тодоров, автор, 2013

© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-619-152-201-9

АНТОН
ТОДОРОВ

ЗАДКУЛИСИЕТО
НА ПРЕХОДА

Меглена
КУНЕВА

Съдържание

Въведение	7
------------------------	----------

Първа глава

Елитите на прехода: генезис и трансформация

1. Политическа класа и елити – теории, понятия, конструкции.....	13
2. Българската политическа култура и традиции.....	26
3. Българският преход като спецоперация.....	44
4. С майбах до Бузлуджа.....	94
5. Десният български „Голем“	101
6. ГЕРБ или как БКП победи БСП	122

Втора глава

Митовете около Меглена Кунева-Пръмова

1. Меглена Кунева между „репресиите“ и „Номенклатурия“	143
2. Истински лъжи: Меглена Кунева-Пръмова.....	151

Трета глава

Меглена Кунева на границата на две епохи и след това

1. Комитетът за правата на човек
в политическата биография на Меглена Кунева 157
2. Комитетът по правата на човека,
ЦК на БКП, Държавна сигурност 166
3. Десети ноември,
„посиняването“ на Кунева и аферите 170

Четвърта глава

Меглена Кунева срещу България

1. НДСВ и човекът от Мадрид 181
2. Как Меглена Кунева работеше
срещу България и българите, докато беше във властта..... 186
3. Подкрепата на международното
задулисие – ключов фактор в нейната кариера 212

Пета глава

Партията на Кунева: свърталище на политически номади

1. Даниел Вълчев и другите продуценти..... 225
2. „Новите лица“ на Меглена Кунева..... 258

Заклучение 285

Въведение

*Нека разкрием зад политическата риторика истината,
зад митовете – фактите, а зад обещанията на
политиците – техните намерения.*

Неизвестен

Немалко време обмислях тази книга, преди да положа в текст откритите, анализирани и подредени факти, които от години събирам за Меглена Кунева. Знаех, че ще напиша книгата. И че ще направя това с възможно най-голяма степен на честност и точност към фактите. Тази книга не е само за лидера на Движение България на гражданите. Чрез изучаването на генезиса на този български политик, чрез осветляването, анализирането и акцентирането върху откритите обвързаности и връзки, схемите на „забелязване“ от кукловодите на българския преход, „отглеждането“ през годините, инкорпорирането и издигането в новата българска номенклатура, съм се опитал да постигна фрагменти от картината на прехода в България. Бързам да подчертая: няма да намерите цялостна картина на случилото се през годините на късната комунистическа диктатура, падането на тоталитарния режим и посткомунистическия период. Ще намерите по-скоро изследователски опити, анализирани на части от случилото се в този период, подбрани с оглед на основната тема – Меглена Кунева, нейният политически генезис и историята около проекта „Движение България на гражданите“.

Много от написаното тук обаче може да послужи за извеждане на сигурни закономерности за пътя на други български политици. Това е един от много важните въпроси – защо една определена категория хора в България бяха подбирани, обучавани, образовани и лансирани, за да стигнат до различни нива на държавната власт и бизнеса? Защо тези хора сякаш са абонирани за властта след падането на комунистическия режим (а някои и преди това), на какво

се дължи точно техният избор, каква е технологията на набиране и присъствие в тази нова номенклатура, кои са техните промоутъри и защо избират за свои кукли на конци хора с такива профили? Каква е тайната на политическото „безсмъртие“ в България и устойчивостта в българската висша политика – свързана ли е с притежаването на полезни за българското и международното задкулисие качества? В контекста на изясняването на тези въпроси за Меглена Кунева съм се опитал да уловя отделни, но важни и ключови фрагменти от процесите на произход и трансформация на българската политическа класа и елити в рамките на съветския блок, тоталитарна България, както и по време на посткомунистическия период. Затова започвам книгата с уточняване на теоретичните и концептуалните положения и основания, които използвам за анализа на генезиса на номенклатурата преди 10 ноември 1989 г., трансформацията на част от тази номенклатура в новата българската политическа класа и елити след тази дата. От особена важност според мен е да се концентрира вниманието върху изследването на вида, структурата, механизмите и ролята, които имат формални и неформални институти за подбора, формирането и функционирането на политическата класа и елити в България. Особеностите на процеса на елитаобразуването са може би едни от най-важните фактори, обуславящи качеството на свършеното от лицата в публичната власт на България през годините на прехода. Същото важи и за периода на комунистическата тирания в България. Политиката е преди всичко система за вземане на решения. Това налага изучаването на профилите на хората, които се занимават с това. И ако политиката е преди всичко система за вземане на решения, но винаги трябва да се добавя: верните решения. Иначе може да се окажем в ситуацията, която напомня феномен, характерен за диктатурите при авторитарни и тоталитарни режими. Характерна за тях е свръхпроизводителността на закони, правилници, инструкции, всевъзможни нормативни актове, които рядко се спазват или ако се спазват, предпочитани са тези, които обезправяват. Въпреки свръхпроизводителността в тази посока, демонстрирана от тези режими, при тях на практика съществува най-отвратителното възможно безправно управление, което в кулминацията си винаги стига до една и съща форма. В такива държави обикновено само един човек е свободен – и това е диктаторът. Политиката е преди всичко вземане на решения, но не е важно единствено вземането на решения. Ако спрем

дотук, има риск да попаднем в клопката на това, което може да бъде наречено „аритметичен срез“, т.е. да се остане на преброително, регистрационно ниво на тези решения. За да се надмогне това, мисля че е нужно да се направи стъпка напред – и тя е свързана с оценката на решенията, които политическата класа и елити вземат от гледната точка на тяхното качество. Тези решения трябва да са правилни. Правилните решения са тези, които умножават свободата, просперитета и законността. Звучи твърде банално – но е самата истина. Замислете се върху тези три параметъра за оценка на правилността на едно или друго публично решение и ще видите, че по един или друг начин причисляването му към правилните или неправилните решения винаги опира до тези три фактора – или близки до тях. Правилните решения не пречат на гражданите да разгърнат талантите си, да умножават благата си, да проявяват своите уникални качества, да са предприемчиви – всичко това при върховенството на закона. Правилните публични решения не позволяват усилията на честните и работливите да се използват за изхранване на мързеливите. Какво се очаква в този смисъл вече двадесет и три години от българската политическа класа и елит? Добро управление. Не най-доброто, защото такова управление е невъзможно поради ред причини, някои от които се коренят в човешката природа. Нито пък много добро, защото се знае, че „много доброто е враг на доброто“. Очакваме добро управление. Получаваме удивително слаби, корумпирани, неэффективни, безидейни и лишени от вдъхновяваща сила управления. Доброто управление е преди всичко качествено, ефективно и бранещо свободата. Много пъти ще настоявам: свободата е най-важната ценност. Ужасявам се от мисълта, че българите – толкова обичащи да се самовъзхваляват – се разделят без никакви проблеми на първо място със свободата си.

Целите общински ръководства на Движение България на гражданите се назначават от Националния съвет в София, на практика от Меглена Кунева (иначе се обвинява Бойко Борисов за същото в ГЕРБ – и там практиката е същата). В един от регионалните сайтове по повод тези назначения пише: „Председателката на партия Движение България на гражданите Меглена Кунева няма да провежда по места събрания за излъчването на областни и общински лидери, а ще ползва модел, който няма да дава възможност на актива да се разглези или да избуява в грешна посока.“

Друга информация от 4 декември 2012 г.:

Общинската структура на Движение България на гражданите има вече свое ръководство в Казанлък. То бе назначено директно от Националния съвет на партийната формация в София.¹

Декларацията за учредяването на партията Движение България на гражданите от 10 юни 2012 г. започва така:

Ние, подписалите тази декларация граждани на България, вярващи в свободата, отговорността и справедливостта, поели своя дълг към страната си, заявяваме нашата воля да учредим Движение България на гражданите като политическа партия.

В чл. 38, ал. 5, т. 1 от Устава на Движение България на гражданите пише следното:

Общинското събрание: ... избира общинско ръководство и го предлага за утвърждаване на Националния съвет...

Практиката обаче е различна – Националният съвет на Движение България за гражданите директно назначава общинските ръководства и областните координатори. Това, разбира се, води до едно: на повърхността на политическия живот виждаме мръсната пяна на българското задкулисие и слугите му, готови да служат вярно на поставилите ги в такава благодатна позиция. За какво благодатна? Няма друга държава в Европа, а и по света вероятно се броят на пръстите на двете ръце, в която може да се краде толкова – без каквито и да било последици при това. Навремето руският историк Николай Карамзин е описал какво се случва в Русия така:

Ако трябва с една дума да се изрази това, което се върши в Русия, то трябва да кажем: краде се.²

В България се краде в наистина безпрецедентни мащаби. Най-ефикасно и безнаказано е, ако е направено с политически средства. Известната максима на Клаузевиц в българските условия ще звучи

¹ „Назначиха общинско ръководство на Движение България на гражданите в Казанлък“, „Дарик нюз“, 04 декември 2012 г., http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=1005524

² Михаил Зоценко, „Голубая книга“, „АСТ“, 2010.

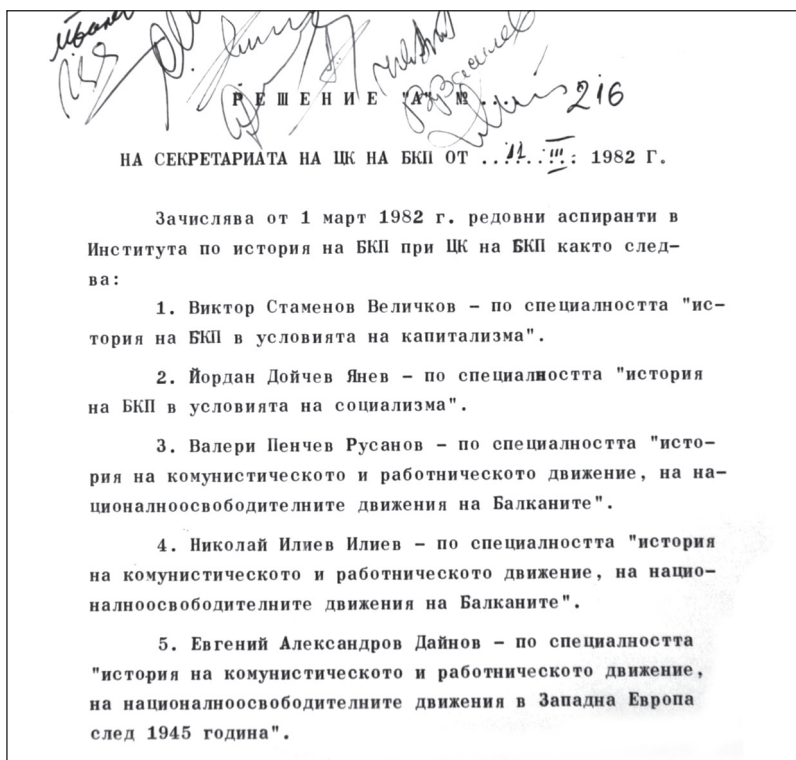
така: българската политика е продължение на организираната пресъпнатост с други средства.

Приписват на Борисов думите, че когато преди няколко години го запитали защо не позиционира ГЕРБ вляво, той отговорил: „Защото там има много генерали вдясно няма нито един.“ Проектът на Кунева следва тази логика. Анализът на важни персони в тази партия сочи: Движение България на гражданите не изпитва дефицит за секретни сътрудници, доверени лица, масони и всякакви други зависими човечета. Тук е нужно да се каже още нещо. Поведението на лидера на тази партия, а и на хората около нея, показва, че те с лекота зарязват една партия или организация, ако решат, че вече не им е необходима. Някои от тях са били в БКП, други в БСП; трети, включително Меглена Кунева и Даниел Вълчев, бяха в НДСВ – напуснаха по начин, на който може би само напускането на Стефан Софиянски на СДС през ноември 2001 г. може да съперничи. Има и от най-разнообразни други партии. Последните попълнения са от ДСБ – и веднага заговориха за България, за хората, които им вярвали, за каузата, за подменената природа на ДСБ, за десния характер и евроатлантическата природа на проекта Кунева. За върхушката на Движение България на гражданите изглежда важат знаменитите думи на Хенри Кисинджър: „Властта е най-големият афродизиак.“¹ Наистина: функционерите на тази претенциозна нова партия са особено вещи в демонстрацията на забележителна политическа всеядност, поднесена под маската на оперетна загриженост за нацията и бъдещето на страната. От тях няма да чуете и дума за зависимостите им преди 10 ноември; нито за принадлежността им към номенклатурата на БКП; нито за особената охота да се пренасят като политически елфи през всевъзможни партии и структури. Няма да дадат обяснение как е възможно да кажеш, че си срещу партиите по време на кампанията си за президент, докато си още член на партията НДСВ – и година след това да направиш партия! Евгений Дайнов дори причисли Меглена Кунева към „автентичните десни“, които били загубени от СДС; едва ли е изненада, че в момента и той е в обкръжението на Кунева. Тъй като в книгата ще бъдат приложени множество документи,

¹ „The world according to Henry Kissinger“, „The Telegraph“, 21 May 2011, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/us-politics/8528270/The-world-according-to-Henry-Kissinger.html>

Дайнов е удобен пример да илюстрирам подхода си при използването им. За него се знае, че е бил кадър на ЦК на БКП; разбира се, това не бива и не може да бъде доживотна дамба, но все пак трябва да бъде удържано в съзнанието ни.

Когато Надежда Михайлова и Иван Костов разцепиха СДС през 2003–2004 г., генерал Любен Гоцев се провикна: „Май ще се налага да спасявам дясното.“ Оказа се самата истина. Едва ли някой ще се възпротиви, че т.нар. българско дясно е обикновен политически мелез, пръкнал се от кръстоската между комунистическия режим, службите му и готови на всичко, за да се инсталират в номенклатурата, маниаци на тема власт. Ще започна с въпроса за рекрутирането на новите елити – една наистина мръсна приказка.

Първа глава

Елитите на прехода: генезис и трансформация

1. Политическа класа и елити – теории, понятия, конструкции

*Заобиколете се с най-качествените хора, които
можете да откриете, дайте им пълномощия – и не им се
бъркайте, докато провеждат набелязания от вас курс.*

Роналд Рейгън

Различните теории на елитите не са темата на тази книга, а и има достатъчно литература, в която това е анализирано до най-малки подробности. За целите на моето изследване е нужно да се направи само основен преглед на основните теории и автори, както и уточняване на онези понятия и определения, които ще бъдат използвани по-нататък.

Класическата теория на елитите е създадена в края на XIX и началото на XX век от италианските социолози Вилфредо Парето и Гаetano Моска.¹

Стъпвайки върху разкритите дълговечни корени на елитизма, едва в края на XIX и началото на XX в. се появиха в систематичен вид първите научни теории за управляващия елит и политическата клас-

¹ Ольга Кръщановская, „Анатомия российской элиты“, „Захаров“, 2004, с. 24–37.

са главно в творчеството на „светата троица“ неомакиавелисти В. Парето, Г. Моска и Р. Михелс, с което елитарните идеи окончателно еволюираха в самостоятелно политологическо и социологическо учение. Тези теории се опитват да възкресят на нова плоскост античната идея за съществуващата социална диференциация (политическа, интелектуална, психологическа) между хората, намираща израз в корелацията елит-маси.¹

Парето въвежда пръв термина „елит“ през 1897 г., като подчертава, че изборът на този термин не е свързан с първоначалната му етимология за обозначаване на нещо, което е най-качествено. Повече от сто години след него това отграничаване на политологичния термин „елит“ от неговата първоначална етимология е едно от важните неща, които се налага да се правят.

Парето определя елита като съвкупност от индивиди, които се отличават с резултативност, най-висока продуктивност и постигат много високи показатели в сферата си на дейност. Според Парето елитът включва в себе си най-добрите, енергични и способни представители на дадена сфера на дейност – тези, които получават максимални оценки по един условен индекс, който да измерва нивото на способностите в дадената професионална сфера. Логиката му е следната:

Нека предположим, че за всяка човешка дейност всеки човек има индекс, своего рода обозначител на капацитета – който се дава по начина, по който се дават оценките от изпити и контролни в училище. Най-добрият адвокат например ще бъде с индекс 10. Онзи, който няма дори един клиент, ще получи заслужена 0 – той очевидно е стопроцентов идиот. На човека, който е направил милионите си по честен или нечестен начин – ще бъде дадена оценка 10. На човека, който е изкарал не милиони, а хиляди, ще дадем 6. На човека, който стои извън групата на бедните, даваме 1. На жените в политиката, като Аспазия – съпругата на Перикъл, мадам дьо Ментнон – метреса и след това съпруга на Луи XIV, Мадам Помпадур – метреса на Луи X, които са успявали да омаят различни мъже с власт и да играят роля в кариерата им, ще дадем голям индекс – 8 или 10. На

¹ Проф. Георги Л. Манолов, „Политическият елит: теория, история, лидерство“, Пловдив, 2012, с. 112.

проститутката, която само задоволява нуждите на такъв тип мъже и не упражнява никакво влияние в публичните дела, ще дадем 0. На умелия мошеник, който знае как да излъже хората и в същото време да остане безнаказан, ще дадем 8, 9 или 10 – в зависимост от това колко наивници е успял да оскубе и от количеството пари, които е успял да вземе от тях. На крадеца, който краде сребърна посуда от маса в ресторанта и попада в ръцете на полицаия, ще дадем 1. На поет като Кардучи ще дадем 8 или 9 – в зависимост от вкуса ни. На писател, който попилява хората със своите сонети, ще дадем 0.¹

Вилфредо Парето обяснява появата и съществуването на елитите с превъзходството – интелектуално, морално, на образованост и отговорности – на едни хора в обществото над други. (Съмнително е дали елитите в днешна България превъзхождат средностатистическия гражданин. Да видим например кои са най-виятелните жени в България според класацията на сп. „Форбс“. Още от пръв поглед се вижда, че част от тях са там и поради други фактори – една е бивша приятелка на бившия премиер Борисов, друга има влияние върху главния редактор на българското издание на „Форбс“, трета се спряга за бъдещ премиер. Общото между тях е това, че контролират финансови ресурси в размер на десетки и стотици милиони; контролират позиции и ресурси в стратегически сфери; активно използват своята власт и ресурси и могат да направляват за добро или зло цели сектори от националната икономика, финанси и политика. Това е, което ги прави част от елита, а не оценката, че заслужават властта заради способностите си.) Парето въвежда и теорията за „циркуляцията на елитите“, която най-общо се свежда до разглеждане на политическия живот на обществото като постоянна смяна на групи от елити, всяка от които преживява периоди на установяване, разцвет и упадък, след което бива сменена по мирен или насилствен начин от т.нар. контраелит.

Друг проницателен италианец, Гаetano Моска, е сред основните представители на т.нар. макиавелистка школа в политическата социология. Моска е бил служител в долната камара на италианския парламент, през 1909 г. е избран за депутат там, където остава десет години, впоследствие е избран за пожизнен сенатор на Италия. По-

¹ Pareto V., „Mind and Society“, London, 1935, vol. 3, p. 1422.

добно на Макиавели е имал възможност да наблюдава и талант да изследва и анализира политическия живот, фактори и зависимости, резултатите от което представя в класическия си труд „Управляващата класа. Основи на политическата наука“. Да се насладим на проницателността и изключителната систематичност на описанието, направено от Гаetano Моска, на това, което той нарича „управляваща класа“:

Сред непроменяемите факти и тенденции, които могат да бъдат намерени във всички политически организми, някои от тях са толкова очевидни, че са забележими дори с просто око. При всички общества – от най-слабо развитите до най-развитите и мощни – забелязваме, че съществува класа, която управлява, и класа, която е управлявана. Първата, която в повечето случаи е малочислена, изпълнява всички политически функции, монополизира властта и се наслаждава на преимуществата, които тя предоставя. Втората класа, по-многочислената, е контролирана и управлявана от първата по начин, повече или по-малко законен, повече или по-малко зависещ от случайности и враждебност и е подхранван, поне на пръв поглед, с материални средства и инструменти, които са от важно значение за съществуването и оцеляването на политическия организъм. В практическия живот всички разпознаваме съществуването на управляваща класа (или политическа класа, както по-рано решихме да я дефинираме). И това се знае от всички, във всяка страна, която и да е тя – че управлението е в ръцете на малцинство от влиятелни хора, от което управление – волю или неволю – мнозинството зависи.¹

Този цитат от Моска много често е даван като класическа формулировка, описваща теорията на елитите. Моска говори основно за „управляваща класа“, но тя не е твърдествена на „политическата класа“. Самият Моска не прави това разграничение достатъчно ясно в тази си книга, макар че след време все пак ще го уточни. Разграничението на двете понятия се налага, защото управляващата класа винаги включва и други, освен политически представители. Това може да се представители на бизнеселита, на културния и научния елит, и

¹ „The Ruling Class. Elementi di Scienza Politico“, New York and London, 1939, p. 50.

т.н. „Политическата класа“ пък от своя страна не обхваща само управляващите, а и тези, които в даден момент са в опозиция. Затова говорим за елити, не за елит. Това трябва да се има предвид, когато по-нататък в книгата използвам тези понятия:

Представянето на понятието в множествено число е важна теоретична артикулация. Тя съдейства за обосноваването на вътрешната диференциация между отделните групи на елита. Тя се явява и съществена предпоставка за въвеждането на друго ключово понятие – автономия.¹

Гаetano Моска анализира управляващата класа, като особено акцентира върху организационния подход, който ползва тази класа, за да гарантира и удължи властовите си позиции. Груповата сплотеност, единомислието в това да се съхрани властта за по-дълго време, съчетани с наличието на организация и специфична структура, са в основата на съхраняването на властовите позиции, които управляващата класа има.²

Суверенната власт на организираното малцинство над неорганизираното мнозинство според Моска е неизбежна. Той е убеден, че властта на всяко малцинство е непреодолима за който и да е представител на мнозинството. Гаetano Моска е категоричен, че управляващата класа има при най-различни форми на управление. Написаното е истинска класика и няма нищо общо с някои елементарни обвинения както към него, така и към Парето, че теориите им са едва ли не марксистки. Гениални последователи на политическия реализъм на Макиавели – това според мен е точното описание на двамата италиански политически мислители.

Класически е тезисът на Моска и за това, че богатството е станало доминираща черта на управляващата класа и играе много по-голяма роля от доблестта и храбростта, които са имали повече значение преди при селекцията на елита:

¹ А. Крестева, „Власт и елита в общество без гражданското общество“, <http://ecsocman.hse.ru/socis/msg/18780807.html>.

² Р. Т. Мухаев, „Политология“, М., „Приор“, 2000, с. 162.

В общество, достигнало определен стадий на зрелост, където личната власт бива сдържана от обществената власт, тези, които са във властта, са по-богати, а да си богат означава и да си по-могъщ.

Въпреки това обаче Моска смята, че фундаментът на общественото развитие и процеси е политиката, не икономиката. Управляващата (или политическата) класа може да концентрира ръководството на политическия живот основно защото има способности и ресурси да обединява различни индивиди с политическо съзнание и влияние.

Преходът от една историческа епоха в друга може да доведе до промяна в състава на управляващата класа, в нейната структура, в изискванията към нейните членове, но като субект тази класа винаги ще съществува. Нещо повече, тя ще бъде определяща за историческия процес. Гаетано Моска разграничава автократичния и либералния принцип за организация на управляващото малцинство в зависимост от характера на политическата ситуация и критикува концепцията за народния суверинитет и представителното управление. На въпроса кой тип политическа организация е най-добър, Моска отговаря: „Този, който дава на всички елементи, имащи някаква политическа ценност, възможността да се развиват, да се контролират взаимно и да спазват принципа на индивидуалната отговорност.“ Той поставя властта на елита в зависимост от това доколко членовете на този елит съответстват на нуждите на епохата. Подборът на управляващата класа може да включва най-различни способности; главният критерий трябва да бъдат способностите, „които са най-нужни за политическата дейност през съответната епоха“.¹

Моска смята, че основният принцип на подбор на елита е според това, което той нарича „способност да се управлява“. Това са качества не изобщо, а такива, които съответстват на определена историческа ситуация. Оттук Моска извежда и зависимостта между променените исторически условия и налагания от тях натиск за откриване на подходящите хора с нужните качества. Ако тези качества, които са нужни, се променят по-бавно, имаме аристократична тенденция за

¹ Г. К. Ашин, А. В. Понеделков, В. Г. Игнатов, А. М. Старостин, „Основы политической элитологии“, М., 1999, с. 28–29.

смяна на елитите. И обратно – при бърза промяна може да се говори за демократична такава.

Москва няма съмнения, че управляващата класа – повече или по-малко – винаги се насочва към това, да си осигури статута на „затворена“:

Всички управляващи класи се стремят да станат наследствени – ако не по закон, то фактически.¹

Гениално прозрение на Москва, което може да се проследи от най-ранните патримониални държави до наследствените тенденции при комунистическите диктатури, включително днес (Северна Корея например).

По-късно Харолд Ласуел доразвива подхода на макиавелистката школа на Парето и Москва, твърдейки, че „изучаването на политиката е изучаване на влиянието и на влиятелните... Влиятелните са тези, които получават по-голямата част от това, което може да се вземе... Тези, които вземат повечето от благата са елита; останалите са масата“.²

Ласуел предлага една универсална формула на социалните и политическите процеси: „Човек се стреми към блага чрез институциите и използвайки определени ресурси.“³

Според него ценните неща, към които хората обикновено се стремят, са осем: власт, познание, богатство, здраве, умение, привързаност, уважение и моралност. Елитът според Ласуел е този, който има възможност да притежава голяма част от благата, при това като използва специфични инструменти и опитности за добиването им. Разбирането на Харолд Ласуел за елитите е концентрирано в становището му, че „политикът се ръководи от личните си интереси, които представя като интереси на обществото“. За да осъществи тези свои претенции, елитът използва различни техники за манипулиране на тези, които не принадлежат към неговия кръг. Тези умения са едни от най-важните му черти и се котират високо, твърди Ласуел. Как да

¹ Г. Москва, „Правящият клас“, „Социс“, 1994, № 10, с. 191.

² Harold D. Lasswell, „Politics: Who Gets What, When, How“, New York, 1936, p. 13.

³ Harold D. Lasswell, „Power and Personality“, W. W. Norton & Company, Inc., 1948, p. 17.

не се съгласим с него – политическата практика в България го доказва непрекъснато! Способностите за ловка манипулация на избирателите са между най-ценените сред българския политически елит, което дава основание да се заключи, че често залог за приемането и съхраняването на позиции в този елит е притежаването на характеристиката контрамеритократичност (враждебност към тези, които притежават добродетели). Казано иначе, подборът на политическия елит в България дори при свободни избори много често е контрапродуктивен за интересите на избирателите, тъй като извежда в публични позиции хора, които не притежават нужните качества за провеждането на добра политика и взимането на правилни решения. В книгата „Власт и личност“ Ласуел прави едно станало класика заключение, макар да е силно критикувано и оспорвано след това. Той казва, че властта е универсално средство за компенсация. Фразата на Хенри Кисинджър „Властта е най-големия афродизиак“ всъщност е кратка перифраза на хипотезата на Ласуел, че човек се стреми към властта, за да може да компенсира, да преодолее различни ограничения, под чиято власт е. Това е една от възможните причини в публичната власт да нахлуват най-различни нерализирани на други позиции и места хора; често със сериозни, включително здравословни проблеми. (Примери в българската политика има немало, макар че и сред световния елит в политиката и публичното управление такива хора не липсват.¹)

Властта в този смисъл се явява универсално средство, което помага на човек да преодолее – или да си въобразява, че е преодолел – основателната или не ниска външна оценка – или самооценка. Главно като промени статута си, включително чрез инструментите и чрез атрибутите на публичната власт.

¹ Жак дьо Лоне, „Психика и секс на знаменити съвременници“, „Литературен форум“, С., 1992; Пиер Акос, д-р Пиер Рентчник, „Болните, които ни управляват“, С., 1993; Вивиан Грийн, „Людостта на владетелите“, „Рива“, 2006; Гр. Климов, „Протоколите на съветските мъдърци“, С., „Юнион 21“, 2006; Дейвид Оуен, „Болестите във властта: заболяванията на държавните глави през последните 100 години“, „Прозорец“, С., 2010; Йорг Цитлау, „Могло быть и хуже: истории знаменитых пациентов и их горе-врачей“, „Питер“, 2010.

Властниците са патологично агресивни, което ги прави фаворити в свободната борба за властта. Тази борба не може да бъде спечелена от обикновен човек, защото той не притежава агресивния инстинкт на садистичния маниак. При психопатите комплексът за власт е силен като ненормално развити мускули на тренирани хора. Както нетрениран човек не може да спечели голямо спортно състезание, така и човек с нормална менталност не може да спечели състезанието за властта.¹

Изследването на политическите елити изисква задължителното изучаване на биографиите на членовете на тези елити. Както афористично се изразява Ласуел, „политическа наука, която не изучава биографиите на политиците, напомня по-скоро препариране“.²

Според него политологията и в частност елитологията ще получат достъп до автентичен първичен материал, ако се заемат с изследването на биографиите на влизащите в политическия елит.

Ласуел дефинира политиката в тази своя творба като процес, чрез който ирационалната основа на публичната политика излиза на светло. Той не казва, че политиката е сама по себе си ирационална. Това, което той казва е, че политиците прехвърлят своята сексуална енергия в политиката по начин, който няма логическа връзка с удовлетворяването на потиснатите импулси. Това осигурява обаче енергия за провеждане на политиката. Ласуел дори създава формула, с която се опитва да опише активността на една политическа персона: $p \} d \} r = P$, където p представлява личните мотиви, такива като тежко детство, омраза към бащата или сестрите, които се трансформират в d , което е изместване на вниманието към публични обекти и дейности, r е рационалността, която се влага, а P е публичната фигура. Ласуел в крайна сметка обобщава всичко това като „частни мотиви, проектирани върху публични обекти и рационализирани в термините на обществения интерес“. Иначе казано, политиците търсят

¹ Филип Узунов, „Психология и психопатология на властта“, В. Търново, „Ивис“, 2009.

² James Walter, „The Leader: A political biography of Gough Whitlam“, University of Queensland Press, 1980.

начин да удовлетворят и постигнат своите собствени, частни цели, докато твърдят, че действат в името на общото благо.¹

Отново виждаме, че повечето автори на теории за елита настояват: принадлежащите към елитите трябва на първо място да са истински експерти в своята професионална област. Подчертавам това, защото в България солидната квалификация и експертността обикновено са последното нещо, което се взема предвид, когато се оценяват хората, които ще бъдат привлечени към елитите. И това не е практика само по времето на Живков. Традицията в тази посока е от самата зора на независимата българска държавност:

Веднага след това се разглежда и прошение от 265 поборници, внесено от Георги Живков. Той обяснява, че „се мъчихме повече от два часа да го разчетем и по него се види, че тия хора са много прости“. Депутатът Бръшлянов още по-ясно заявява: „Някои от тях при всичката си неспособност претендират за големи служби, най-неграмотният иска да бъде поне околийски началник.“²

Хората от българските елити не дават никакво основание да бъдат разпознати като „меритокрация“, тоест заслужили – които поради своите достойнства и приемливи за обществото качества, включително морал и етика, са извървели пътя до такава позиция. И днес сред най-коментираните въпроси в България е: „Какъв елит може да са българските политици, след като ги знаем кои са и с какво са се занимавали?“ Това налага изясняването на това, привидно разбираемо, понятие.

През 1956 г. излиза книгата „Властващият елит“ на левия елитолог Чарлз Райт Милс, която бързо става класика. И въпреки че предизвиква доста сериозни критики относно изводите си, тя съдържа някои базисни постановки и изводи, които особено допадат на част от българската публика, която лесно става плячка на ловците на души, особено, когато ѝ говорят с левичарски схеми. Чарлз Райт Милс смята, че в американското публично управление се развиват последователни процеси на централизация, които обезсмислят иде-

¹ Mark C. Smith, „Social Science in the Crucible: The American Debate over Objectivity and Purpose, 1918–1941“, Durham, NC: Duke University Press, 1994., p. 228.

² Гр. Николов, „Мистерии за власт и царски имоти“, 2004, с. 18–20.

ята за демократично управление, поради това, че различните видове власти взаимопроникват помежду си, вместо да се балансират чрез разделението си. Чарлз Райт Милс е убеден, че един много тънък и тесен кръг от хора взема стратегическите решения, като по този начин хвърля мост към тези, с които без толкова еуфория ще използва. Принадлежността на Милс към лявата елитологична школа може да породни съмнения в обективността му, но едва ли може да се оспори например тезата му за един глобален елит, който е безконтролен и с изключително мащабни ресурси:

Властващият елит се състои от хора на такива властови позиции, които им позволяват да се издигнат над масата от обикновени хора и да вземат решения, които имат огромно влияние върху тях. Те заемат стратегически командни пунктове, в които са съсредоточени средствата, които им осигуряват власт, богатство и известност – от които те се възползват.¹

Както пише доц. Александър Маринов:

Като цяло представителите на класическите теории за елита твърдят, че развитието в модерните общества е свързано с господството на определена малка група над мнозинството, с централизация на различните типове власти в този тесен кръг. Те изначално полемизират демокрацията и нейните недостатъци – било „като господство на мнозинството над малцинството“, било като „взаимен контрол на властите“, било като „система, при която никой не може да претендира за безусловна и неограничена власт“. Общите постулати в тази теоретична традиция, наричана често (не особено аргументирано) „макиавелистка“, са следните: първо, елитът притежава особени качества, свързани с природни дарби и възпитание и проявяващи се в способност за управление или поне за ефективна борба за власт. Второ, елитът се отличава с групова сплотеност, дължаща се не само на общ произход, социално положение и интереси, но и на елитарно самосъзнание... Трето, съществуването на елити е продукт на неизбежното разделение на всяко общество на привилегирано, властващо, творчески продуктивно малцин-

¹ C. Wright Mills, „The Power Elite“, Oxford University Press, 1970, p. 20.

ство и пасивно, нетворческо мнозинство... Четвърто, формирането и смяната на елитите е неизменно вплетено в борбата за власт... Пето, като цяло елитите изпълняват необходима конструктивна ръководна роля в обществото. Макар и не винаги ефективно, елитът изпълнява необходимата за социалната система функция на управление. Стремейки се обаче да съхрани и предаде по наследство своето привилегировано положение, елитът проявява тенденция към израждане и загуба на своите положителни качества, с които е превъзхождал неелита.¹

Чарлз Милс пише за стратегическите решения, но двама други автори развиват концепцията за „стратегическите елити“, които вземат тези решения. Единият, Карл Манхайм, през 40-те години на миналия век (т.е. преди Милс) прави описанието на т.нар. стратегически елити, без да въведе самото понятие. Двадесетина години по-късно това ще направи Сузане Келер. Описанието на Манхайм залага много важната диференциация на елитите като част „от системата за колективна отговорност и задължения, чието осъществяване се определя не от стремежа към власт на отделните индивиди, а от обществената нужда стратегическите функции да бъдат изпълнявани от личности с особена квалификация“. Карл Манхайм описва типологията на елитите от гледна точка на тяхната обществена функция като интегративни елити, към които причислява политическите, стопанските и организационните лидери на обществото и сублимативни елити, към които според него принадлежат моралните, религиозните, естетическите и интелектуалните лидери, които помагат да се овладеят колективните енергии и да се насочват в посока на сътворяване, не на разрушение.²

Част от идеите на Карл Манхайм са доразвити в трудовете на Сюън Келер, която въвежда и термина „стратегически елит“. Според нея към стратегическия елит принадлежат онези професионални политици „чиито разсъждения, решения и действия имат важни и определящи последици за големи части от обществото“.

¹ Ал. Маринов, „Административният елит на XXI век“, София, 2010, „Сиби“, с. 34–36.

² К. Mennheim, „Man and Society: In an Age of Reconstructuion. Studies in Modern Social Stryucture“, Routledge & Kegan Paul, 1940.

Това объркване е усложнено от няколко често срещани клопки в изследване на елитите и по-специално в следното: неспособност да се направи разграничение между различните типове елити. Докато всички елити са важни в един или друг, включително психологически контекст, то само някои от тях са важни за обществото като цяло. И те трябва по някакъв начин да се отграничат от останалите. Съществува йерархия сред елитите – някои елити са по-важни от други. Кралиците на красотата, гениалните престъпници, шампионите по бридж и майсторите готвачи държат най-високите позиции в пирамидите на своите професии или занимания, но не са в същата степен значими в живота на обществото като цяло. Някои елити привличат моментно внимание към себе си, но само някои лидерски групи имат социално въздействие върху цялото общество. Тези елити са основната цел на това проучване – тези, чиито решения и действия са важни и имат последици за много от членовете на обществото.

Тези елити наричаме „стратегически елити“, разграничавайки ги от сегментираните. Стратегическите елити включват не само политически, стопански и военни лидери, но също лидери от сферата на морала, културата и науката. Дали един елит е стратегически зависи не от неговата специфична дейност, а от обхвата на тази дейност и от това колко членове на обществото тази дейност засяга.¹

Келер ясно дава да се разбере, че за нея не е задължително стратегическият елит да се отъждествява непременно с висшето публично управление. Принадлежността към стратегическия елит се обозначава по-скоро чрез характера и мащаба на приеманите от него решения. Поради това дели елитите на стратегически и сегментирани. Решенията на първите засягат много големи части от обществото, гарантират съхраняването на обществената структура, докато вторите имат доста по-ограничено влияние и ефектът от решенията и активностите им се разпространяват само върху определен сегмент от обществото.

Трябва да се разяснят понятия, термини, конструкции, за да се обясни и осмисли това, което следва по-нататък в книгата. В анализа

¹ Keller S., „Beyond the Ruling Class. Strategic Elites in Modern Society“, New Brunswick, New Jersey, Transaction Publishers, 1991, p. 20.

по-нататък под „политика“ ще разбираме умението да се управлява държавата. Това умение може да има добри за обществото проявления – и тогава ще имаме основание да твърдим, че провеждащият това добро и качествено управление на държавата е добър политик. Управлението на държавата се осъществява основно чрез държавните институции. В демократичната държава работата им има – или би трябвало да има – ясни граници. Всеки опит за нарушаването на тези граници, за навлизането в територията на други публични структури и в частния живот на гражданите категорично е недемократична и незаконна практика. Според мен политиката е дейност, с която се занимава основно политическият елит. Често това занимание се професионализира, но това е особено професионализиране и затова е нужно известно усложняване на обяснението. В политическото поле би трябвало да навлизат и да работят хора, които вече са постигнали доста над средното ниво в същинската си професия. Неспазването на това правило тук, в България, много лесно може да се посочи като един от главните фактори за лошите резултати от дейността на т.нар. политически елит у нас. Дейността му както по време на третото българско царство, така и по време на тоталитарния комунистически режим, а и през годините на прехода, водят до една много тъжна констатация: българската политическа традиция в основата си представлява непрекъснати опити да се представят алтернативи на свободата.

2. Българската политическа култура и традиции

Ако имахме замъци, на това дъредже ли щяхме да сме?¹

Темата на книгата не изисква детайлно описание и изследване на българската политическа култура и институционални традиции. Но както в глава първа, ще обясня базисните понятия и теоретични

¹ Отговор на Димитър Ковачев-Фънки на въпрос на китариста Ричи Блекмор дали в България няма замък, където да направи своя концерт. Споделено от Фънки в „Шоуто на Иван и Андрей“ на 1 февруари 2011 г.

конструкции, които оформят рамката на разсъжденията, и ще бъдат ползвани по-нататък в изследването.

Терминът „политическа култура“ е ползван още от Йохан Хердер в края на XVIII в.¹ Хердер отхвърля представата, че възникването на религиите е предизвикано от безсъзнателните страхове на примитивния човек. Неговата теза е, че религиите и културата са първите опити на човека да си обясни обкръжаващия го свят в някаква достъпна форма. Мощен опонент на Хердер се явява Имануел Кант, който настоява, че човекът, който е надарен с познавателни способности, би трябвало да се стреми и да постига освобождаване от влиянието на външния свят, като определя поведението си само на базата на собствения си разум, който следва моралния императив. Това е епистемологически спор – каква е природата на нашето познание, докъде се простират възможностите му, достижими ли са различните познавателни задачи и доколко нивото на съвременно познание може да ги реши. За пръв път понятието политическа култура се появява в съвременната политическа наука през 1956 г. в една статия на Гейбриъл Алмънд. Статията е посветена на проблемите на сравнителните политически системи. Авторът изказва тезата, че трябва да се изучава политическата култура като важен канал за по-задълбочено изучаване на политическите системи.²

Какво разбират под понятието „политическа култура“ Гейбриъл Алмънд и Сидни Верба става ясно в книгата им „Гражданската култура“, издадена по-късно:

„Терминът „политическа култура“ се отнася до специфично политически ориентации – нагласи към политическата система и различните нейни части и нагласите към ролята на личността в системата. Ние говорим за политическа култура точно така, както говорим за икономическа култура или за религиозна култура. Тя е съвкупност от ориентации към особен комплекс от обществени обекти и процеси.“³ Политическата култура е част от духовната кул-

¹ Stephen White, „Political Culture and Soviet Politics“, Macmillan Press, 1979, p. 2.

² Gabriel Almond, „Comparative Political Systems“, Journal of Politics, vol. 18, 1956, p. 391–409.

³ Г. Алмънд, С. Верба, „Гражданската култура“, С., „ГАЛ-ИКО“, 1998, с. 35–36.

тура на една нация и включва онези елементи, които са свързани с обществено-политическите институти и политическите процеси. Според Верба „тъй като политическата ориентация включва знания, интелект, и адаптация към външната ситуация, както и стандартите и ценностите на обща култура, тя е обособена част от културата и има известна автономия“.¹

Тя оказва пряко влияние върху формите, функционирането и еволюцията на държавните и политическите институти, оформя качеството и посоката на политическия процес, обуславя гражданското участие на нацията. Има една френска поговорка: „Културата е оставащото, когато избледне наученото чрез образование.“ В този смисъл българската политическа култура е силно повлияна от предразсъдъците, което е една от основните причини тя да е силно стереотипизирана, т.е. не се повлиява от нова информация. В своя труд „Природата на предразсъдъка“ Гордън Олпорт описва предразсъдъците като познавателно явление, което след време се превръща в клиширана представа. Основани на ограничена информация и сковани в недопускане на нова информация, предразсъдъците в българската политическа култура водят до „матричност“, т.е. повече или по-малка предсказуемост и манипулируемост на реакциите и поведението. Тази базисна черта на българската политическа култура води до ниска политическа компетентност и оттам – ниска политическа ефективност от участието на българските граждани в политическия живот. Политическата култура включва в себе си няколко основни елемента: познавателен, морално-оценъчен и поведенчески. Българската политическа култура напомня на източния стил на рисуване – няколко безсмислени щриха, с празно пространство между тях, ако използваме израза на Ясухиро Накасоне. Системната представа за политическо образование и знания е толкова далеч от повечето българи, че е неизбежно заключението: вероятно това е най-важната причина за нещастията ни като нация. Няма никакъв начин да вземаш правилни решения като избирател, ако не си положил сериозни усилия за политическото си ограмотяване. Това е закон. Да посоча пример. Днес идеята за мажоритарни избори буквално е обсебила мнозина от нас. При това ниво на политическо образование и спо-

¹ Gabriel Almond, „Comparative Political Systems“, „Journal of Politics“, vol. 18, 1956, p. 396.

собности обаче мажоритарните избори са най-лошото решение. Може ли на нивото, на което се намират, българските избиратели да съберат информация за кандидатите, да я осмислят и да направят информиран избор? Не си го представям по никакъв начин. Новата утопия, наречена „стопроцентова мажоритарна система“, дава такава перспектива, че на българските олигарси им остава само доволно да потриват ръце. Парадоксално е, но искането за такава избирателна система може да се обърне по-най-неприятния начин точно срещу интересите на тези, които са я пожелали. Даваме ли си сметка колко ще бъдат улеснени олигарсите във възможността да пласират свои хора като печеливши мажоритарни кандидати, след като имат практически неизчерпаеми възможности да вложат финансова мощ в кампаниите им? Всеизвестният Череп по този начин успяваше да прокара собствена квота във всяка парламентарна група през последните петнадесетина години; да прокара кандидат за кмет в София, който след няколко години стана дори финансов министър! Как подкрепяната от него Зелена партия в България на местните избори през 2007 г. успя точно в родния град на същия човек, Велинград, да вкара съветници в общинския съвет? Вероятно по същия начин, по който на последните местни избори една друга бутикова, но много близка до сърцето на Георги Първанов и кръга от олигарси около него, партия спечели пет съветнически места в Панагюрище! Става дума за Единна народна партия на Капон. Водач на листата на тази партия там бе Лука Ангелов – съсобственик заедно с брат си Иван на най-голямата фирма за производство на пилешки продукти и месо на Балканите – „Градус“. Случайно или не, от 2005 до 2010 г. „Градус“ ООД е най-големият дарител в инициативата на Георги Първанов „Българската Коледа“! В отделни години са дарявали до 150 000 лева. Разбира се, Лука Ангелов е в правото си да приеме да стане водач и да помогне ЕНП да вкара петима съветници в Общинския съвет на Панагюрище, та дори само заради русата коса на Мария Филева-Капон (Филева е моминската фамилия на Капон, с която фигурира като член на университетския комитет на ДКМС в Пловдивския университет до края на 1989 г. вкл.). Това е версия за действителен мажоритарен избор, но дали не е силно повлиян от способността на тези хора да влияят на избирателя, след като са едни от основните работодатели в общината. Какво ще опази една мажоритарна система от подобни влияния?